

Маєвська Анастасія Сергіївна,

Університетський коледж

Київського університету імені Бориса Грінченка,

просп. Гагаріна, 16, м. Київ, 02094

ORCID id 0000-0002-3535-4365

ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається проблема вокально-виконавського розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва як складний, важливий, цілісний, багатоплановий процес усвідомлення та вдосконалення, формування здатності до повноцінної творчої професійної реалізації, найповнішого розкриття своїх особистісних якостей та талантів педагога. Розкрито сутність поняття «вокально-виконавський розвиток», здійснено теоретичний аналіз вокально-виконавського розвитку, етапів опанування методичними засадами при роботі з вокальним твором, побудови власної виконавської інтерпретації.

Ключові слова: вокально-виконавський розвиток, вдосконалення, музичне мистецтво, фахова підготовка.

Maevskaya A.S.

Вокально-исполнительское развитие как составляющая профессиональной подготовки будущего учителя музыкального искусства

В статье рассматривается проблема вокально-исполнительского развития будущего учителя музыкального искусства как сложный, важный, целостный, многоплановый процесс осознания и совершенствования, формирования способности к полноценной, творческой профессиональной реализации, полному раскрытию своих личностных качеств и талантов педагога. Раскрыта сущность понятия «вокально-исполнительское развитие», осуществлен теоретический анализ вокально-исполнительского развития, этапов освоения методических принципов при работе с вокальным произведением, построения собственной исполнительской интерпретации.

Ключевые слова: вокально-исполнительское развитие, совершенствование, музыкальное искусство, профессиональная подготовка.

Maievska A.S.

Vocal and performance development as part of future music teachers professional training

The article deals with the problem of the vocal and performance development of future music teacher as a complicated, important, holistic, multifaceted process of awareness and improvement, development ability to complete creative professional realization and performance of personal qualities and talents of the teacher. It analyses information about professional development and self-development of personality as a study subject of psychologists and educators; it presents different methodological approaches to its solution. It is concluded that professional self-development is connected with the inner combination of constituents of the psyche of personality aimed at its efficacious interaction with the environment by means of achieving the result which is personally significant and adequate to the requirements of society. The professional development is defined as conscious human activity aimed at full self-realization of themselves as individuals in the field which is determined by their future profession. Great attention is focused on the reasonability of consideration of professional self-development issue from the perspective of readiness for its implementation. It is concluded that the development of vocal and performance is an important, multifaceted component that occurs at all stages of professional training of future music teachers and includes various forms of self-expression, self-improvement, self-fulfillment, the ability to realize much better teacher's personal talents and professional skills. The following research is aimed to identify

Вступ. Професійний розвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає здатність удосконалювати особистісні та професійні якості, бажання та спроможність постійно коригувати власне фахове зростання. Майбутні фахівці мають вміти проектувати та організувати розвивальну діяльність, метою якої є реалізація та забезпечення конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Вокально-виконавський розвиток майбутніх вчителів музичного мистецтва є важливою складовою фахової підготовки студентів музично-педагогічних факультетів у вищій школі, а також об'єктом широкого висвітлення у психолого-педагогічній і науково-методичній літературі.

Огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Педагогічні основи професійної освіти майбутніх вокалістів висвітлюються у дослідженнях О. Абдуліної, А. Алексюка, С. Архангельського, С. Гончаренка, М. Гриценка, І. Зязюна, В. Кременя, Д. Ніколаєнка, І. Підласого, В. Сластьоніна, М. Фіцули, М. Ярмаченка. Психологічним і науково-методичним питанням вокального процесу присвячено роботи В. Багадурова, К. Витвицького, Ф. Вітта, П. Голубева, Л. Дмитрієва, В. Ємельянова, Ф. Заседателя, К. Злобіна, Д. Люша, В. Морозова, І. Назаренка, І. Прянішнікова, Р. Юссона, В. Юшманова та ін. Вимоги до вокальної підготовки та голосу відображено в працях Н. Гребенюк, А. Датського, Л. Василенко, О. Маруфенко, А. Менабені, Г. Стасько, Ю. Юцевича, О. Прядко, О. Матвєєва, Л. Гавриленко.

Педагогічний доробок теоретиків і практиків освіти і культури показав, що проблема вокально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва протягом останніх десятиліть досліджувалася у багатьох напрямках, але комплексному підходу до розв'язання проблеми розвитку вокальних умінь, розробці відповідної методики, прицільно орієнтованої на вокально-педагогічну діяльність, не приділено належної уваги.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнотеоретичних та методологічних положеннях філософії, психології та педагогіки щодо вокально-виконавського розвитку як складової фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Для реалізації поставленої мети застосовувалися відповідні методи теоретичного дослідження: аналіз наукової літератури, синтез, систематизація, узагальнення.

Мета статті полягає у розкритті сутності вокально-виконавського розвитку як складової фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Результати дослідження та обговорення. Сьогодні процес підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва потребує гармонічного, всебічного розвитку, готовності до самоактуалізації, самовиховання, самовдосконалення. Це дає підстави замість репродуктивних, вузькопрофесійних форм і методів навчання зосереджуватись на власному всебічному розвитку, засобами та інструментами для реалізації якого є професійні знання, уміння і навички. Проблему саморозвитку досліджували у своїх працях такі вчені: І. Бах, В. Біблер, В. Зінченко, Г. Костюк, А. Маслоу, Г. Олпорт, Л. Іваненко, М. Каган, О. Шрамко. Науковий аспект феномену «саморозвиток особистості» вивчали І. Булах, О. Киричук, О. Корніяка та ін. Згадані автори зробили важливий внесок у дослідження цієї проблеми, акцентуючи увагу на її ролі у формуванні самостійної життєвої позиції особистості. Такий підхід є найбільш конструктивним для педагогічної системи України, одним з основних принципів якої є гуманізація освіти: опора на саморозвиток студента, активний діалог між викладачем і студентом, їх плідна творча взаємодія, постановка перспективних цілей у процесі навчання. Оскільки термін «саморозвиток» складається з двох змістових одиниць (само- та розвиток), то зауважимо, що головним елементом є «розвиток», а «само-» передбачає самостійність, активність процесу, що формує особистість. Відомий німецький психолог А. Адлер писав, що життя — це розвиток, а почуття недовершеності стимулює нас до розвитку, до прагнення досягти досконалості [2, 36].

Саморозвиток потребує спеціальної педагогічної організації, спрямованої на вдосконалення відповідно до вимог професії, є одним зі шляхів самореалізації особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Принципи гуманістичного розвитку особистості враховують вплив світу ідей, мислення, цінностей, духовності, почуттів, взаємовідносин людей, вражень від їх спілкування. Як підкреслював М. Бердяєв, особлива роль у самопізнанні та саморозвитку належить ідеї цілісної людини, її духовно-тілесного складу, які оформлюються через реальну діяльність особистості [2, 51].

Для східної цивілізації типовим є принцип споглядання, затримання погляду на самому житті. Так, китайці, японці, щоб збагнути вартість життя, привчаються припиняти «блукання розуму», аби

спостерігати відмінність між предметами на глибинному змістовному рівні буття. У Стародавній Греції велику увагу приділяли розвитку почуття власної гідності, самоконтролю, самореалізації людини як особистості. Так, Сократ писав про забезпечення умов для позитивного психічного розвитку та саморозвитку особистості, її активного творчого мислення, про рівноправну участь вчителя та учня у навчальному процесі. Про сприяння розвитку писали німецькі педагоги А. Дистервег, Ф. Гребель, Г. Кершенштайнер, А. Лай. Вони дали психологічне обґрунтування необхідної активної позиції учнів у навчальному процесі. Як зазначають Є. Ісаєв і В. Слободчиков, «розвиток — це фундаментальна здатність людини ставати й бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення» [5, 123].

Специфіка вокальної діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва привертає увагу як діячів сфери музичного виховання України (А. Авдієвський, В. Антонюк, Л. Василенко, Н. Гребенюк, А. Козир, А. Лашенко та ін.), так і музичних педагогів інших країн (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О. Апраксина, В. Ємельянов та ін.). Серед фахових дисциплін важливе місце посідає вокально-хоровий блок: постановка голосу, хоровий клас, диригування.

Особливістю роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва є створення відповідної творчої атмосфери, яка за допомогою виразності звучання, чистоти інтонування, злагодженого звучання, тембрової яскравості реалізує думку композитора, відтворюючи її у живому звучанні. Реалізація зазначених компонентів вокальної звучності обумовлює взаємозв'язок «диригент — виконавець». Саме від їх творчого взаєморозуміння залежить художня якість виконавської інтерпретації вокального твору. Надзвичайно важливим у цьому єдиному психолого-педагогічному процесі є формування умов рефлексії.

Психолого-педагогічний аспект проблеми розвитку рефлексії простежується у наукових дослідженнях І. Зязюна, Н. Гузій, І. Саленкової, Б. Сергеева та ін., а також у музично-педагогічній практиці Е. Абдулліна, О. Олексюк, А. Козир, В. Орлової, О. Рудницької та ін. Поняття рефлексії (від *латин.* reflexio — звернення назад) — це здатність пізнавати свою розумову діяльність подібно до того, як ми пізнаємо зовнішні предмети. Рефлексія є основною функцією розвитку і саморозвитку, завдяки якій пізнається власна особистість, що забезпечує аналіз власних дій, а також розуміння досвіду інших [8, 6].

На думку Н. Гребенюк, рефлексія забезпечує поштовх до творчого процесу, до розробки комплексної системи, яка містить три психолого-педагогічні зони: актуального розвитку, найближчого потенційного розвитку, найближчого

саморозвитку [6, 169]. До зони актуального розвитку належать всі знання, уміння, вокально-технічні та вокально-виконавські навички студента, які сформувались під час набуття попереднього професійного досвіду.

Зона найближчого потенційного розвитку визначається ступенем можливостей студента на майбутнє, тобто що саме може дізнатися і навчитися студент в перспективі за допомогою викладача. Зона найближчого саморозвитку формується у процесі розвитку особистісного потенціалу самореалізації студента.

С. Кульневич вважає, що «для розвитку особистості необхідна реалізація визначених умов, а саме: по-перше, стара система повинна перебувати у кризовому стані, переживаючи критичний момент, за якого вона не може впоратись з новою ситуацією; по-друге, для започаткування механізму самоорганізації її внутрішнє джерело повинне отримувати “живлення” ззовні; по-третє, нова структура у процесі своєї еволюції та відхилень повинна самостійно “вижити” для того, щоб у майбутньому досягти усталеності; по-четверте, повинно бути відповідне зовнішнє живильне середовище, яке допоможе проявитись внутрішньому джерелу саморозвитку» [7, 50–51].

Для реалізації вищезазначених етапів майбутній вчитель музичного мистецтва повинен сформувати такі навички: володіти інтонаційним і тембровим сприйняттям; постійно контролювати власний спів у поєднанні зі слуховим контролем за інтонаційними, гармонічними, динамічними співвідношеннями; коригувати якість співу; володіти вокальним слухом, що формується за допомогою рефлексивних зв'язків між внутрішніми уявленнями під час звучання власного голосу, та м'язовими відчуттями роботи голосового апарату, співочого дихання і слуховим сприйняттям співу хорових партій тощо. Крім того, важливо враховувати органічну взаємодію музики і слова (форму і структуру поетичного і музичних засобів виразності).

Видатний італійський співак Т. Руффо під час співу домагався, щоб звуковий матеріал був глибоко осмисленим і драматично гнучким. Він постійно повторював, що той чи інший душевний стан необхідно передавати таким звучанням голосу, який гармоніював би зі змістом і почуттями, вкладеними у слова, а також вважав, що звук завдяки волі співака є найтоншим виразником почуттів, пов'язаним з тембром в тому чи іншому кольорі. Володіння колористичними можливостями голосу дає можливість багатогранного розкриття художнього образу, викликає різні асоціації, підтекст, підвищує смислове навантаження слова, що надає образу справжню людяність [9, 20].

Серед важливих показників, які визначають рівень підготовки майбутнього вчителя

музичного мистецтва до роботи над вокальним твором, — обізнаність в даному виді мистецтв, знання теоретичних, методичних засад в жанрах і стилях вокальної музики. Велику увагу при цьому варто приділяти адекватній самооцінці, яка допомагає особистості самореалізуватись у своїй майбутній педагогічній діяльності. Важливим чинником самоусвідомлення є процес засвоєння компонентів вокальної звучності — строю, дикції, артикуляції, а також навичок пластичного інтонування, показу голосом, уміння художнього порівняння, уточнення власної версії виконання вокального твору, знання методичних засад при роботі з вокальним твором.

Побудова власної виконавської інтерпретації складається з декількох взаємопов'язаних етапів. Перший — знайомство зі змістом твору, розвиток професійної майстерності для розкриття художнього образу твору (показ голосом, уміння художнього порівняння), уточнення власної версії виконання. Другий — застосування відповідних методичних прийомів: діалог стосовно інтерпретації музичного твору, з'ясування рівня оволодіння студентами вокальними компонентами, а також читання з листа, робота над агогікою, динамікою, ритмом. І, нарешті, третій

етап — особистісне ставлення студента до розучуваного твору і можливість реалізації самостійної пошукової активності, поглиблення самоаналізу. Вміння використовувати різні прийоми під час роботи над твором, зокрема елементи вокальної імпровізації, набуття навичок самостійного творчого опрацювання твору, розширення можливостей самоаналізу посилять почуття відповідальності за одержаний результат. Для активізації творчості та ініціативи студентів, самостійності у прийнятті рішень, вироблення власного індивідуального стилю, творчої співпраці викладача і студента, усвідомлення художніх особливостей вокального твору необхідно використовувати ділову гру та метод творчих завдань, наприклад, виявляти наявність індивідуального стилю керівника, методиста, режисера та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, вокально-виконавський розвиток відбувається на всіх етапах фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва і передбачає різні форми самовираження, самовдосконалення, самореалізації, здатність найповніше розкрити й реалізувати свої особистісні професійні якості та таланти педагога.

ДЖЕРЕЛА

1. Бердяев Н.А. Самопознание / Н.А. Бердяев. — М. : Книга, 1991. — 217 с.
2. Сидоренко Е.В. Терапия и тренинг в концепции А. Адлера / Е.В. Сидоренко. — СПб. : Речь, 2002. — 34 с.
3. Вієвська М.Г. Мотивація професійного саморозвитку у реалізації стратегії формування управлінських компетенцій / М.Г. Вієвська, Л.І. Красовська // Вища школа. — 2010. — № 3/4. — С. 89–104.
4. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Г. Кремень ; Акад. пед. наук України]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
5. Слободчиков В.И. Психология развития человека / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. — М. : Пресса, 2000. — 123 с.
6. Гребенюк Н.В. Особистісно орієнтований підхід у розвитку індивідуальності співака / Н.В. Гребенюк // Науковий вісник НМА імені П. Чайковського. — 14; кн. 6. — К. : Книга, 2000. — 169 с.
7. Кульневич С.В. Педагогика личности от концепций до технологий / С.В. Кульневич. — Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 2001. — 50 с.
8. Олексюк О.М. Пролегомен про інноваційний простір мистецької освіти в класичному університеті / О.М. Олексюк // Ars musicae: музично-освітологічний дискурс : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол.: О.М. Олексюк (голов. ред.), Л.Л. Хоружа (заст. голов. ред.), І. Кевішас та ін. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. — № 1. — С. 5–8.
9. Руффо Т. Парабола моей жизни / Т. Руффо. — Ленинград : Музыка, 1974. — 20 с.
10. Malciene Zita. Meno studijos — erdve ugdumo dvasingumui aukstojoje mokykloje. Taikomieji Tyrimai, Studijose ir praktikoge, Applied research in studies and practice Nr. 7, Panevezys, 2012. — P. 49–54. — ISSN 2029–1280.

REFERENCES

1. Berdiaev N.A. Samopoznanie [Self-Awareness]. N.A. Berdiaev. — Moskva: Kniga, 1991. — 217 s.
2. Sidorenko E.V. Terapiia i trening v kontseptsii ` A. Adlera [Therapy and Training in Concept of A. Adler]. E.V. Sidorenko. — SPb : Rech, 2002. — 34 s.

3. *Viievska M.H.* Motyvatsiia profesiinoho samorozvytku u realizatsii stratehii formuvania upravlinskykh kompetentsii [Motivation of Professional self-Realization of Strategy of Managerial Competencies Development]. M.H. Viievska, L.I. Krasovska / Vyshcha shkola, 2010. — # 3/4. — 89–104 s.
4. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. [hol. red. V. G. Kremen; Akad. ped. nauk Ukrainy]. — Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. — 1040 s.
5. *Slobodchikov V.I.* Psikhologiiia razvitiia cheloveka [Psychology of Human Development]. V.I. Slobodchikov, E.I. Isaiev. — Moskva : Pressa, 2000. — 123 s.
6. *Hrebeniuk N.V.* Osobystisno-orientovanyi pidkhid u rozvytku indyvidualnosti spivaka [Personality-Oriented Approach to Development of Singer Personality]. N.V. Hrebeniuk. // Naukovyi visnyk NMA imeni P. Chaikovskoho. (14; kn. 6). — K. : Knyha, 2000. — 169 s.
7. *Kulnevich S.V.* Pedagogika lichnosti ot kontseptsii do tekhnologii [Pedagogy of Personality from Concepts to Technologies]. S.V. Kulnevich. — Rostov na Donu : Tvorcheskii tsentr «Uchitel», 2001. — 50 s.
8. *Oleksiuk O.M.* Prolehomen pro innovatsyni prostir mystetskoi osvity v klasychnomu universyteti [Prolegomena of Innovative Environment of Art Education in Classical University]. O.M. Oleksiuk // Ars musicae: muzychno-osvitolohichni dyskurs : zb. nauk. pr. / Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka ; redkol. : O.M. Oleksiuk (holov. red.), L.L. Khoruzha (zast. holov. red.), I. Kevishas ta in. — K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2014. — № 1. — 5–8 s.
9. *Ruffo T.* Parabola moei zhizni [Parabola of My Life]. T. Ruffo. — Leningrad : Muzyka, 1974. — 20 s.
10. *Malciene Zita.* Meno studijos — erdve ugdomo dvasingumui aukstojoje mokykloje. Taikomieji Tyrimai, Studijose ir praktikoge, Applied research in studies and practice Nr. 7, Panevezys, 2012. — P. 49–54. — ISSN 2029–1280.